

- заперечним словом *нема*: «Нема за що» [1], «Нема Ади нема ради» [1], «Нема в мене ні дому, ні близьких, ні рідних» [1].

У результаті здійсненого дослідження виявлено, що безособові речення в романі «Перверзія» Юрія Андруховича є не просто синтаксичними конструкціями, а ключовим стилістичним маркером авторської манери. Вони виконують функцію моделювання безсуб'єктного, відчуженого світу, де людина є об'єктом дії, а не її активним суб'єктом. Їхнє часте використання сприяє посиленню екзистенційного пафосу твору, передачі стану втрати ідентичності та хаосу постмодерної реальності. Своєрідність синтаксичної будови різновидів односкладних речень зумовлює їх широкі естетичні можливості в художньому дискурсі.

Список використаної літератури

1. Андрухович Ю. Перверзія: веб-сайт: URL:https://uabook.com.ua/wp-content/uploads/2024/03/andruhovich_juri_perverzy.pdf
2. Бабій І. М. Семантико-граматична природа односкладних речень у поезії Ліни Костенко. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. 2017. Вип. 46. С. 11-16.
3. Шабат-Савка С. Т., Антофічук А. М., Теслицька Г. І. Односкладні речення в сучасній українській мові : навч.-метод. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 124 с.

Леся Дудка,

студентка

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник - доктор філологічних наук, професор
Тетяна Вільчинська

РОЛЬ ОСОБОВИХ ФОРМ ДІЄСЛОВА У ПОЕЗІЯХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У сучасному українському мовознавстві особливу увагу приділено вивченню морфологічних категорій як таких, що виявляють себе не лише на формально-граматичному, а й на семантико-стилістичному рівнях. Однією з найважливіших серед них є категорія особи, що реалізується в особових формах дієслова. Саме вони дають змогу встановити зв'язок між дією, її

виконавцем і комунікативною ситуацією мовлення. У поетичному тексті особові форми дієслова набувають особливої виразності, оскільки беруть участь у творенні авторського «я», формуванні адресності, динаміки висловлення та емоційного напруження. У цьому аспекті досить показовою є поезія Лесі Українки, адже її мовотворчість вирізняється високою концентрацією дієслівних форм, через які передано волю, внутрішню силу, звернення, заклик і самоусвідомлення ліричного суб'єкта. Інтерес до особових форм дієслова у поезії Лесі Українки визначає актуальність запропонованої наукової розвідки.

Мета дослідження – з'ясувати роль дієслівних особових форм у поезії визначної української письменниці Лесі Українки, визначити їхні граматико-стилістичні функції, а також показати, як вони впливають на структурно-семантичну організацію поетичного тексту.

Проблема вивчення особових форм дієслова посідає важливе місце в українському мовознавстві. Її осмислення пов'язане з працями О. Потебні, М. Жовтобрюха, І. Вихованця та інших дослідників, які розглядали дієслово як центральну одиницю предикативної організації речення. У сучасній граматичній науці категорію особи ґрунтовно описано в руслі функційно-категорійної граматики. І. Вихованець і К. Городенська наголошують, що особа належить до невластивих дієслівних морфологічних категорій, оскільки її значення зумовлене зв'язком дієслова з іменником, найчастіше з підметом [1, с. 30–47]. К. Городенська підкреслює, що в новітній українській морфології функційний підхід дав змогу глибше осмислити статус дієслівних категорій і простежити їхню взаємодію з іншими мовними рівнями [2, с. 10–14]. Т. Нестеренко і Л. Кричун доводять міжрівневий характер категорії особи, яка виявляється на рівні морфології, семантико-синтаксичної структури речення та комунікативного синтаксису [4, с. 192–197]. Практичний опис особових форм дієслова подано також у навчальному посібнику Г. Доброльожі, де зазначено, що особові дієслова виражають безпосередній зв'язок дії з її виконавцем і властиві дієсловам дійсного та наказового способів [3, с. 11].

Отже, особові форми дієслова – це такі форми, що виражають граматичне значення особи, числа, а в окремих випадках і способу та часу. Вони вказують на відношення дії до мовця, співрозмовника або особи/предмета, про який ідеться. У сучасній українській мові особові форми властиві передусім дієсловам теперішнього і майбутнього часу, а також формам наказового способу [3, с. 11]. Саме особові форми є важливим засобом організації художнього мовлення, бо вони не лише називають дію, а й визначають її суб'єкта, напрям комунікації та модальність висловлення.

У поетичному тексті особові форми дієслова виконують декілька функцій: по-перше, формують образ ліричного героя; по-друге, створюють ефект безпосереднього звернення; по-третє, надають висловленню динаміки, емоційності та переконливості, тобто виступають не лише важливим граматичним, а й виразним стилістичним засобом.

Проведене дослідження показало, що в поетичному мовленні Лесі Українки представлені різні особові форми. Розглянемо їхні виражальні можливості на прикладі особових форм однини. Так, поширеними є форми першої особи однини, через які розкривається сильне, вольове, самосвідоме ліричне «я». Наприклад, у поезії «*Contra spem spero!*» поетеса пише: «*Я на гору круту крем'яную / буду камінь важкий підіймать*». Дієслівна форма *буду підіймать* виражає першу особу однини майбутнього часу й передає не лише дію, а й внутрішню настанову на боротьбу. Подібну функцію має й форма *буду співать* у контексті «*Буду пісню веселу співать*». У цьому випадку вказана особова форма утверджує активну позицію ліричної героїні, її незламність і віру в духовну перемогу. Таким чином, перша особа однини в поезії Лесі Українки є засобом самопрезентації, сили волі та внутрішнього опору.

Виразною є також роль форми першої особи в поезії «*Ні, я жива, я буду вічно жити!*». Повтор займенника *я* у поєднанні з особовими формами *жива, буду жити* посилює стверджувальний характер висловлення. Особова форма тут стає центром смислової організації тексту, бо через неї виражено ідею незнищенності духу. Власне, особові форми дієслова допомагають авторці

передавати не просто повідомлення про дію, а екзистенційне самоствердження.

Не менш важливими у творах Лесі Українки є форми другої особи, передусім наказового способу. Вони створюють ефект звернення, спонукання, заклику. У поезії «Досвітні огні» форма *вставай* реалізує значення наказового способу другої особи однини, що виходить за межі суто граматичного значення і стає риторичним засобом мобілізації адресата. Через неї формується інтонація пробудження, активної дії, боротьби. У поетичному контексті другоособові форми особливо виразно виявляють комунікативну природу категорії особи, про що говорять і сучасні дослідники [4, с. 196].

Форми третьої особи в поезіях Лесі Українки також відіграють важливу роль, хоча вони меншою мірою пов'язані з безпосереднім самовираженням, а здебільшого забезпечують узагальнення, розширюють межі ліричного переживання, переносять увагу з внутрішнього «я» на зовнішній світ, природу, абстрактні явища, символічні образи. У таких випадках третя особа допомагає створити багатоплановий художній простір, де особисте переживання поєднується з філософським осмисленням життя.

Отже, аналіз поезій Лесі Українки дає підстави стверджувати, що особові форми дієслова є одним із ключових мовних засобів її ідіостилю. Найактивнішими виявляються форми першої особи однини, що репрезентують сильне авторське «я» та другої особи наказового способу, які забезпечують високу риторичність і закличність поетичного мовлення. Через систему особових форм поетеса моделює не лише граматичну, а й емоційно-смыслову структуру твору. Підтверджено, що розглянуті дієслівні форми у віршах Лесі Українки виконують важливу стилістичну функцію. Вони беруть участь у створенні образу ліричного суб'єкта, передають його емоційний стан, волевиявлення, спрямованість до адресата та світоглядну позицію. Найбільшою експресивністю позначені форми першої особи однини, через які утверджується мотив духовної стійкості та форми другої особи наказового способу, які формують інтонацію звернення і заклику. Створення

багатопланового художнього простору забезпечує третя особа однини. Загалом, особові форми дієслова в ліриці Лесі Українки є не лише граматичним показником категорії особи, а й важливим засобом художнього вираження.

Список використаної літератури

1. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ : Пульсари, 2004. 398 с.
2. Городенська К. Морфологія в контексті академічної лінгвоукраїністики. *Українська мова*. 2018. № 4. С. 3–21.
3. Добролюжа Г.М. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Дієслово та його форми. Службові частини мови : навчальний посібник для здобувачів вищої освіти. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2021. 161 с.
4. Нестеренко Т.А., Кричун Л.П. Міжрівневий характер категорії особи в українській мові. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 212. С. 192–197.

Ігор Заваринський,
студент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
викладач Галина Вишнеvsька

ВИКОРИСТАННЯ NLP-ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ АНАЛІЗУ ВИДАВНИЧОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА

У контексті переосмислення української інтелектуальної спадщини першої половини ХХ століття постать Василя Сімовича постає як фундаментальна для розуміння видавничих та міжкультурних процесів. Проте сучасний етап розвитку гуманітаристики вимагає залучення методів *Natural Language Processing* (NLP) для глибинного аналізу його масштабного доробку. Застосування алгоритмів обробки природної мови дозволяє по-новому поглянути на видавничу стратегію вченого, автоматизуючи виявлення ключових концептів та термінологічних систем у його текстах.

Цифрова стратегія аналізу праць В. Сімовича базується на принципах наукової сумлінності та інтеграції в міжнародний контекст *Digital Humanities*.